Àwọn Ìlànà Ìkọ̀wé

Bíṣọ́ọ̀bù*
Garland F. Byers, Jr., J.D., D.D.‡
Bíṣọ́ọ̀bù sí Àwọn Orílẹ̀-èdè, lábẹ́ Àṣẹ Aposteli

St. Jerome Ń Kọ̀wé, àwòrán tí Caravaggio yà (1605–06), Galleria Borghese, Romu. Agbárí náà jẹ́ memento mori: ikú lè dé ní wákàtí èyíkéyìí, nítorí náà ni ìpè láti ronúpìwàdà: “Ẹ ronúpìwàdà, nítorí tí ìjọba ọ̀run kù sí dẹ̀dẹ̀.” (Matiu 4:17, BYO).

Ohun ìní ghogbo ènìyàn.

Àwọn ìwé Akọ̀wé Ìjọba Ọ̀run ń tẹ̀lé àwọn ìlànà tí a gbé kalẹ̀ nísàlẹ̀ yìí. A sọ wọ́n níbí kí gbogbo òǹkàwé lè mọ bí a ti ń fa Ìwé Mímọ́ àti àwọn orísun àṣẹ mìíràn yọ, ìdí tí a fi ń tọ́ka sí àwọn orísun kan pàtó, àti ohun tí àwọn àmì àti ọ̀nà ìkọ̀wé tí a ń lò lórí àwọn ojú ìwé wọ̀nyí túmọ̀ sí.

Ìwé Mímọ́

A kì í yí Ìwé Mímọ́ padà. A ń fa Ìwé Mímọ́ yọ ní ọ̀rọ̀ sí ọ̀rọ̀, gẹ́gẹ́ bí a ti tẹ̀ ẹ́ gẹ́lẹ́ nínú ẹ̀dà tí a tọ́ka sí, a kì í sì í yí i padà rárá, lábẹ́ ipòkípò, fún ìdí èyíkéyìí. A kì í fi ọ̀rọ̀, lẹ́tà tàbí àmì ìkọ̀wé kankan kún un, a kì í yọ ọ́ kúrò, a kì í sì í yí i padà, a kì í sì í fi àmì ìtẹnumọ́ tàbí ti ìtẹ̀wé kankan sínú rẹ̀. Níbi tí ọ̀rọ̀ tí a tẹ̀ bá dàbí ẹni pé ó ní àṣìṣe gírámà, àṣìṣe sípẹ́lì tàbí àṣìṣe ìtẹ̀wé, a fi í sílẹ̀ gẹ́gẹ́ bí ó ti wà gẹ́lẹ́. Ìwé Mímọ́ jẹ́ mímọ́, a kò sì ṣe ohunkóhun sí i lábẹ́ ìdíbọ́n pé à ń tún un ṣe. Níbi tí Bíṣọ́ọ̀bù bá fẹ́ sọ̀rọ̀ lórí ẹsẹ kan, ó ń ṣe bẹ́ẹ̀ ní ọ̀rọ̀ ara rẹ̀, lóde àyọlò náà.

Àwọn Bíbélì tí a ń lò. Ní èdè Gẹ̀ẹ́sì, a ń fa Ìwé Mímọ́ yọ láti inú King James Version (ọ̀rọ̀ àjùmọ̀lò ti ọdún 1769, pẹ̀lú Àpókírífà). Ní gbogbo èdè mìíràn, a ń fa Ìwé Mímọ́ yọ láti inú ẹ̀dà Bíbélì Mímọ́ tí a ti fìdí rẹ̀ múlẹ̀, tí a sì ti tẹ̀ jáde ní èdè tí òǹkàwé ń kà; a kì í túmọ̀ rẹ̀ lọ́tun láti inú èdè Gẹ̀ẹ́sì. A ti sa gbogbo ipá láti fà á yọ láti inú ẹ̀dà oníṣẹ́ ti ẹgbẹ́ Bíbélì kan tí a mọ̀ níbikíbi tí ó bá ṣeé ṣe. A ti lo àwọn ẹ̀dà tí í ṣe ohun ìní gbogbo ènìyàn káàkiri, ní pàtàkì láti yẹra fún ìbéèrè nípa ẹ̀tọ́ àdàkọ àti dídúró de ìyọ̀ǹda láti lo ẹ̀dà tí ó ní ẹ̀tọ́ àdàkọ. Síbẹ̀síbẹ̀, ní àwọn ìgbà kan tí ó jẹ́ ọgbọ́n tí ó sì pọn dandan, a ti béèrè ìyọ̀ǹda lọ́wọ́ ẹgbẹ́ Bíbélì tí ó ní èdè náà níkàáwọ́. A ń lo àwọn ẹ̀dà tí ó ṣì ní ẹ̀tọ́ àdàkọ pẹ̀lú ìyọ̀ǹda àwọn atẹ̀wé wọn, yálà èyí tí wọ́n fúnni ní tààrà tàbí nípasẹ̀ ìwé àṣẹ tí atẹ̀wé náà ti tẹ̀ jáde, tàbí, níbi tí òfin bá gbà á láàyè, gẹ́gẹ́ bí lílò tí ó tọ́ (fair use).

A ń dárúkọ ẹ̀dà náà. Gbogbo ìtọ́kasí Ìwé Mímọ́ ni ó ń dárúkọ ẹ̀dà tí a ti fà á yọ, fún àpẹẹrẹ "(KJV)" ní èdè Gẹ̀ẹ́sì, "(Schlachter 1951)" ní èdè Jámánì, tàbí "(BYO)" ní èdè Yorùbá.

Nọ́mbà àwọn ẹsẹ. Àwọn Bíbélì kan ń fi nọ́mbà sí àwọn ẹsẹ kan lọ́nà mìíràn, pàápàá jùlọ nínú Saamu. Èdè kọ̀ọ̀kan ń tọ́ka sí nọ́mbà ti Bíbélì tirẹ̀, nítorí náà ìtọ́kasí kan lè yàtọ̀ díẹ̀ sí ìtọ́kasí èdè Gẹ̀ẹ́sì sí ẹsẹ kan náà.

Àwọn ọ̀rọ̀ Kristi. Àwọn ọ̀rọ̀ Kristi, pẹ̀lú àmì àyọlò wọn, ni a tẹ̀ ní àwọ̀ pupa, bí Bíṣọ́ọ̀bù ti pinnu wọn. Ní àwọn ẹsẹ díẹ̀, ariyanjiyan wà lórí bóyá Kristi ni ó ń sọ̀rọ̀ tàbí Ajíhìnrere náà, bí ó ti rí nínú Johanu 3:16; a fi irú àwọn ẹsẹ bẹ́ẹ̀ sílẹ̀ ní àwọ̀ dúdú.

Àwọn ìwé tí ìjọ kò fohùn ṣọ̀kan lé lórí. Kì í ṣe gbogbo ìjọ ni ó gba àwọn ìwé kan náà gẹ́gẹ́ bí Ìwé Mímọ́. A lè tọ́ka sí ìwé kan tí àwọn ìjọ kan gbà tí àwọn mìíràn kò gbà, bí àwọn ìwé Àpókírífà tàbí ti ìwé mímọ́ Ìjọ Orthodox Tewahedo ti Etiopia, ìtọ́kasí rẹ̀ kò sì túmọ̀ sí ìdájọ́ kankan lórí ipò rẹ̀ nínú àwọn ìwé tí a gbà.

Ìtòlẹ́sẹẹsẹ Àṣẹ

A ń wọn àwọn orísun gẹ́gẹ́ bí ìtòlẹ́sẹẹsẹ àṣẹ wọ̀nyí, láti orí èyí tí ó ga jùlọ dé èyí tí ó kéré jùlọ. A ń fi òǹkọ̀wé tàbí ìwé kọ̀ọ̀kan sí ìsọ̀rí tí ó ga jùlọ tí ó tọ́ sí; a ń fi ìjẹ́wọ́ ìgbàgbọ́ kan sí ọ̀dọ̀ ìgbìmọ̀ tí ó gbà á, àyàfi pé a fi Ìjẹ́wọ́ Ìgbàgbọ́ Àwọn Aposteli sí ìsọ̀rí kẹsàn-án, a sì fi Ìjẹ́wọ́ Ìgbàgbọ́ ti Athanasius sí ìsọ̀rí kọkànlá.

1. **Àwọn Ọ̀rọ̀ Kristi**, gẹ́gẹ́ bí a ti kọ wọ́n sílẹ̀ níbikíbi nínú Ìwé Mímọ́.
2. **Àwọn Ìwé Àwọn Aposteli**: Matiu; Johanu; 1, 2, àti 3 Johanu; Ìfihàn; àwọn lẹ́tà mẹ́tàlá tí Paulu kọ; àti 1 àti 2 Peteru.
3. **Àwọn Ìwé Mìíràn Nínú Májẹ̀mú Tuntun**: Marku, Luku, Ìṣe àwọn Aposteli, Heberu, Jakọbu, àti Juda.
4. **Májẹ̀mú Láéláé**, pẹ̀lú Àpókírífà gẹ́gẹ́ bí a ti tẹ̀ ẹ́ nínú King James Version ti ọdún 1611.
5. **Àwọn Baba Aposteli**, ti ìran tí ó tẹ̀lé àwọn Aposteli (ní nǹkan bí ọdún 95–150 Lẹ́yìn Kristi).
6. **Àwọn Baba Ṣáájú Nikea**, ṣáájú Ìgbìmọ̀ Nikea (ọdún 325 Lẹ́yìn Kristi).
7. **Àwọn Baba Nikea àti Lẹ́yìn Nikea**, pẹ̀lú Àwọn Baba Aṣálẹ̀.
8. **Àwọn Ìgbìmọ̀ Àgbáyé Méje**, tí Ìlà Oòrùn àti Ìwọ̀ Oòrùn gbà, pẹ̀lú àwọn ìjẹ́wọ́ ìgbàgbọ́ àti ìtumọ̀ tí ọ̀kọ̀ọ̀kan wọn gbà.
9. **Àwọn Ìgbìmọ̀ Tí Ó Tẹ̀lé E**, tí Ìlà Oòrùn àti Ìwọ̀ Oòrùn kò jọ gbà.
10. **Àwọn Ẹni Mímọ́**: àwọn ìwé ẹnikẹ́ni tí Ìjọ, ní Ìlà Oòrùn tàbí ní Ìwọ̀ Oòrùn, mọ̀ sí ẹni mímọ́, tí a kò fi sí ìsọ̀rí tí ó ga jù.
11. **Àwọn Ìjẹ́wọ́ Ìgbàgbọ́ Ìjọ, Àwọn Ìwé Katikísìmù, àti Àwọn Ìwé Póòpù àti ti Baba Ńlá.**
12. **Àwọn Ìwé Ìsìn Ìjọsìn**, bí àwọn ètò ìsìn ayé àtijọ́ àti Book of Common Prayer.
13. **Àwọn Òǹkọ̀wé Kristiani Ìtàn Tí A Kò Kà Mọ́ Àwọn Ẹni Mímọ́.**
14. **Àwọn Orísun Ayé Àtijọ́ Tí Kò Sí Nínú Ìwé Mímọ́ àti Èyí Tí Kì Í Ṣe Ti Kristiani**, bí àwọn ìwé pseudepigrapha, Àwọn Àkájọ Ìwé Òkun Òkú, Josephus, àti àwọn òpìtàn Gírîkì àti Romu.

15. **Ìwádìí Ìmọ̀ Òde-Òní.**
16. **Àwọn Ìwé Ìtọ́kasí**, bí àwọn ìwé atúmọ̀ èdè (lexicon) àti àwọn àtòjọ ọ̀rọ̀ (concordance), tí ó jẹ́ irinṣẹ́ dípò orísun àṣẹ.

Yíyan Àwọn Orísun

Kò túmọ̀ sí ìtẹ́wọ́gbà. Títọ́ka sí lẹ́tà ìkéde Póòpù (encyclical) kan, tàbí sí iṣẹ́ òǹkọ̀wé kan láti inú ẹ̀ka ìjọ kan, tàbí sí iṣẹ́ ìjọ kan dípò ti òmíràn, kò túmọ̀ sí ìtẹ́wọ́gbà ẹ̀ka ìjọ tàbí ìjọ náà, tàbí ojúsàájú èyíkéyìí. A yan ẹṣẹ ọ̀rọ̀ kan nítorí pé Bíṣọ́ọ̀bù ti dájọ́ pé ẹṣẹ ọ̀rọ̀ yẹn gan-an, láti inú orísun yẹn gan-an, ní ẹ̀kọ́ pàtàkì nínú lórí ọ̀ràn tí a ń gbé yẹ̀ wò, kò sì sí ìdí mìíràn. Kì í ṣe èrò rẹ̀ láti gbé ẹ̀ka ìjọ kankan ga tàbí láti dí i lọ́wọ́ rárá.

Òtítọ́ wà níbi tí a bá ti rí i. Bíṣọ́ọ̀bù gbà pé òtítọ́ wà níbikíbi tí ènìyàn bá ti rí i. Nítorí náà, ó lè fa ọ̀rọ̀ yọ láti inú àwọn orísun ayé, àti láti inú àwọn ìwé tí kò sí nínú àwọn ìwé tí a gbà, tàbí tí àwọn ìjọ ṣì ń jiyàn lé lórí. Ó ń ṣe bẹ́ẹ̀ nítorí pé, gẹ́gẹ́ bí òǹkọ̀wé, ó ti dájọ́ pé ẹṣẹ ọ̀rọ̀ tí ó tọ́ka sí ní ẹ̀kọ́ pàtàkì nínú, ó sì ti dá ara rẹ̀ lójú pé òtítọ́ ni ohun tí ó sọ.

Àyọlò àti Ìtọ́kasí

Àyọlò jẹ́ ọ̀rọ̀ gẹ́lẹ́. Àwọn ọ̀rọ̀ tí ó wà nínú àmì àyọlò jẹ́ ọ̀rọ̀ gan-an ti orísun tí a tọ́ka sí nígbà gbogbo. A kì í sọ ìtumọ̀ orísun kan ní ọ̀rọ̀ ara wa bí ẹni pé àyọlò ni. Níbi tí a kò bá ti lè fìdí ọ̀rọ̀ gan-an ti orísun kan múlẹ̀, a kì í fà á yọ.

Àmì ìfòsílẹ̀ àti àkámọ́ onígun mẹ́rin. Àmì ìfòsílẹ̀ (…) ń fi hàn pé àyọlò kan bẹ̀rẹ̀ tàbí parí láàrin gbólóhùn kan nínú ọ̀rọ̀ àkọ́kọ́, tàbí pé a ti fo àwọn ọ̀rọ̀ kan sílẹ̀. Àwọn ọ̀rọ̀ inú àkámọ́ onígun mẹ́rin nínú àyọlò ni a ń kọ bí wọ́n ti wà nínú ẹ̀dà tí a fà yọ. A kì í fi ohunkóhun sínú àyọlò Ìwé Mímọ́ rárá.

Àkíyèsí ìparí ń fúnni ní ọ̀rọ̀ ní kíkún. Gbogbo orísun àṣẹ tí a tọ́ka sí nínú ìwé kan ni a fún ní kíkún nínú àkíyèsí ìparí rẹ̀, ní ọ̀rọ̀ gan-an ti orísun náà, kí òǹkàwé lè ka orísun àṣẹ náà fúnra rẹ̀ dípò ìtọ́kasí sí i lásán.

Ìtọ́kasí. Àyàfi níbi tí a bá ti sọ ní pàtó pé a yapa, ìtọ́kasí àti ètò ìkọ̀wé ń tẹ̀lé *Chicago Manual of Style*, ọ̀nà tí a gbà ní gbogbogbòò fún ìkọ̀wé ẹ̀kọ́ ìmọ̀ Ọlọ́run àti ti ìtàn irú èyí tí a ń tẹ̀ jáde níbí.

Àwọn ìwé Akọ̀wé Ìjọba Ọ̀run ń yapa kúrò nínú rẹ̀ ní ìmọ̀ọ́mọ̀, fún àwọn ìdí wọ̀nyí, ní àwọn ọ̀nà wọ̀nyí:

1. **A ń kọ àwọn ọ̀rọ̀ aróṣò orúkọ tí ó tọ́ka sí Ọlọ́run ní lẹ́tà ńlá** (He, Him, His), pẹ̀lú àwọn ọ̀rọ̀ tí ó jẹ́ tirẹ̀, bí "His right hand." Chicago sábà máa ń kọ wọ́n ní lẹ́tà kékeré. A ń kọ wọ́n ní lẹ́tà ńlá níbí nítorí ọ̀wọ̀. (Ní èdè Yorùbá, a kì í kọ àwọn ọ̀rọ̀ aróṣò orúkọ "ó", "òun" àti "rẹ̀" ní lẹ́tà ńlá, gẹ́gẹ́ bí Bíbélì pàápàá kì í ti í sábà ṣe.)
2. **Àyọlò tí kò pé ń pa àmì ìfòsílẹ̀ rẹ̀ mọ́.** Chicago sábà máa ń yọ àmì ìfòsílẹ̀ kúrò ní ìbẹ̀rẹ̀ tàbí ní òpin àyọlò. Níbí a ń pa á mọ́, kí òǹkàwé lè máa mọ̀ nígbà gbogbo nígbà tí àyọlò kan, àti ju gbogbo rẹ̀ lọ àyọlò Ìwé Mímọ́, kò fúnni ní gbólóhùn náà ní odindi.
3. **Àkíyèsí ìparí ń fúnni ní ọ̀rọ̀ kíkún gbogbo orísun àṣẹ tí a tọ́ka sí,** kì í ṣe ìtọ́kasí nìkan. A ń ṣe èyí kí òǹkàwé lè ka orísun àṣẹ náà fúnra rẹ̀.
4. **A ń tẹ àwọn ọ̀rọ̀ Kristi ní àwọ̀ pupa,** pẹ̀lú àmì àyọlò wọn, gẹ́gẹ́ bí àṣà pípẹ́ ti àwọn Bíbélì onílẹ́tà pupa, kí àwọn ọ̀rọ̀ Olúwa lè dá yàtọ̀.
5. **A ń kọ "Olúwa" tí ó tọ́ka sí Jesu ní lẹ́tà ńlá kékeré** nínú ọ̀rọ̀ Bíṣọ́ọ̀bù fúnra rẹ̀, ṣùgbọ́n a kì í ṣe bẹ́ẹ̀ rí nínú Ìwé Mímọ́, nítorí ọ̀wọ̀.

Àwọn Baba Ìjọ ní àwọn èdè mìíràn. Níbi tí a bá fa ọ̀rọ̀ Baba Ìjọ kan yọ láti inú ẹ̀dà Gẹ́ẹ́sì, àyọlò náà lórí ojú ìwé ní èdè mìíràn ni a túmọ̀ láti inú ẹ̀dà Gẹ́ẹ́sì náà, a sì fi àmì sí i bẹ́ẹ̀, fún àpẹẹrẹ "(a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ́ẹ́sì ti ANF 1)."

Èdè àti Ọ̀nà Ìkọ̀wé

Lẹ́tà ńlá ọ̀wọ̀. A ń kọ àwọn ọ̀rọ̀ aróṣò orúkọ tí ó tọ́ka sí Ọlọ́run ní lẹ́tà ńlá (He, Him, His), bẹ́ẹ̀ náà ni àwọn ọ̀rọ̀ tí ó jẹ́ tirẹ̀ ní ìtumọ̀ kan náà, bí ìgbà tí a sọ pé Kristi jókòó ní ọwọ́ ọ̀tún rẹ̀ (at His right hand). (Ní èdè Yorùbá, a kì í kọ àwọn ọ̀rọ̀ aróṣò orúkọ "ó", "òun" àti "rẹ̀" ní lẹ́tà ńlá, gẹ́gẹ́ bí Bíbélì pàápàá kì í ti í sábà ṣe; àwọn orúkọ bí "Ọlọ́run" àti "Olúwa" ni ó ń fi ọ̀wọ̀ hàn.)

Olúwa ní lẹ́tà ńlá kékeré. Nínú ọ̀rọ̀ Bíṣọ́ọ̀bù fúnra rẹ̀, ọ̀rọ̀ náà "Olúwa," nígbà tí ó bá tọ́ka sí Jesu Kristi, ni a ń kọ ní lẹ́tà ńlá kékeré (small capitals), ní gbogbo èdè tí a ń kọ pẹ̀lú lẹ́tà ńlá. A kì í ṣe èyí rí nínú Ìwé Mímọ́.

Lẹ́tà ńlá mìíràn. "Ìjọba" (Ìjọba Ọlọ́run àti Ìjọba Ọ̀run), "Akọ̀wé Ìjọba Ọ̀run," "Ìwé Mímọ́," "Ìjọ" (tí ó túmọ̀ sí gbogbo ara Kristi), àti "Ẹ̀mí Mímọ́" ni a ń kọ ní lẹ́tà ńlá.

Sípẹ́lì àti àmì ìkọ̀wé. Àwọn ojú ìwé Gẹ̀ẹ́sì ń lo sípẹ́lì ti Amẹ́ríkà. Nínú ọ̀wọ́ ohun tí a fi àmì ìdánudúró-onígbèsè (;) yà sọ́tọ̀, ohun ìkẹyìn ni a ń fi "; and" bẹ̀rẹ̀ (ní èdè Yorùbá, "; àti").

Àwọn orúkọ oyè. A ń lo àwọn orúkọ oyè gẹ́gẹ́ bí ọ̀nà ìpè ènìyàn, kì í ṣe gẹ́gẹ́ bí ìfẹ̀rí ipò, a sì ń lò wọ́n níwọ̀ntúnwọ̀nsì.

"The Most Reverend" (ní èdè Yorùbá, "Ẹni Ọ̀wọ̀ Jùlọ") ni ọ̀nà ìpè tí ó wọ́pọ̀ ní United States fún bíṣọ́ọ̀bù. Ti ipò náà ni, kì í ṣe ti ẹni náà, a sì ń lò ó gẹ́gẹ́ bí ìwà ọmọlúàbí, kì í ṣe gẹ́gẹ́ bí ọlá tí a ń gbà fún ara ẹni. Ìwé ìtọ́sọ́nà Kátólîkì kan nípa àwọn ọ̀nà ìpè tí a ń lò ní United States fúnni ní èyí, fún kíkọ̀wé sí bíṣọ́ọ̀bù: "His Excellency, / The Most Reverend (full name)."[1]

D.D. Oyè Dókítà nínú Ẹ̀kọ́ Ìmọ̀ Ọlọ́run tí Bíṣọ́ọ̀bù Byers ní ni a fún un ní *honoris causa*, èyíinì ni, gẹ́gẹ́ bí ọlá, kì í ṣe léyìn tí ó parí ẹ̀kọ́ kan, bí a ti máa ń ṣe nígbà mìíràn nínú Ìjọ.[2] Àpẹẹrẹ kan tí a mọ̀ dáradára ni Ẹni Ọ̀wọ̀ Dókítà Billy Graham. Oyè ẹ̀kọ́ tí ó ga jùlọ tí ó gbà nípa kíkẹ́kọ̀ọ́ ni Bachelor of Arts,[3] ó sì gba oyè ọlá Dókítà nínú Ẹ̀kọ́ Ìmọ̀ Ọlọ́run ní ọdún 1948.[4] A sábà máa ń pè é ní "Dr. Graham."[5] Àwọn mìíràn tí ó gba oyè dókítà ọlá ni Ẹni Ọ̀wọ̀ Harry A. Ironside, ẹni tí ẹ̀kọ́ rẹ̀ dópin ní ilé ẹ̀kọ́ alákọ̀ọ́bẹ̀rẹ̀;[6] Ẹni Ọ̀wọ̀ G. Campbell Morgan;[7] ajíhìnrere náà Billy Sunday;[8] Ẹni Ọ̀wọ̀ Ronald Owen Hall, Bíṣọ́ọ̀bù ti Hong Kong àti Gúúsù Ṣáínà;[9] C. S. Lewis;[10] Ẹni Ọ̀wọ̀ A. W. Tozer;[11] àti St. Teresa ti Calcutta.[12]

Àwọn orúkọ. A ń dárúkọ àwọn ẹni mímọ́, àwọn póòpù, àwọn baba ńlá, àti àwọn bíṣọ́ọ̀bù mìíràn ní ọ̀nà tí ó jẹ́ àṣà Ìjọ tiwọn tàbí èyí tí ó wọ́pọ̀ ní èdè òǹkàwé. Ọ̀nà tí a yàn kò túmọ̀ sí pé a fẹ́ràn ìjọ kan ju òmíràn lọ.

Àwọn ìtumọ̀. A ń túmọ̀ àwọn ojú ìwé tí ó wà ní èdè mìíràn yàtọ̀ sí Gẹ̀ẹ́sì pẹ̀lú ìrànlọ́wọ́ òye àtọwọ́dá (AI), ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì sì ni ó ní àṣẹ. Ẹ wo Àkíyèsí Nípa Àwọn Ìtumọ̀ àti Nípa Àṣẹ.

Ibùdó Ayélujára

Àwọn àwòrán. Kìkì àwọn àwòrán tí í ṣe ohun ìní gbogbo ènìyàn tàbí tí ó ní ìwé àṣẹ ọ̀fẹ́ fún irú lílò bẹ́ẹ̀ ni a ń fi hàn, a sì ń kọ àkọlé àti orúkọ olùpèsè sí ọ̀kọ̀ọ̀kan wọn.

Nọ́mbà, ọjọ́, àti àtúnṣe. A ń fi nọ́mbà àti ọjọ́ sí àwọn ìwé tí a tẹ̀ jáde. A lè ṣe àtúnṣe sí àwọn ojú ìwé tí ó dúró títí ní ipò wọn, ojú ìwé tí a ṣe àtúnṣe sí sì lè fi ọjọ́ àtúnṣe rẹ̀ kéyìn hàn, kí òǹkàwé lè mọ ẹ̀dà tí òun ń kà.

Àtúnṣe àṣìṣe. A ń bẹ àwọn òǹkàwé tí ó bá rí àṣìṣe, àti ju gbogbo rẹ̀ lọ àṣìṣe nínú àyọlò Ìwé Mímọ́, láti kọ̀wé sí àdírẹ́sì tí ó wà lórí ojú ìwé àkọ́kọ́. A ń ṣe àtúnṣe àwọn àṣìṣe.

Àwọn Ìkékúrú

KJV	King James Version (ọ̀rọ̀ àjùmọ̀lò ti ọdún 1769)
ANF	*Ante-Nicene Fathers*, àwọn olóòtú Alexander Roberts àti James Donaldson, tí ńọ́mbà ìwé tẹ̀lé
NPNF2	*Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, àwọn olóòtú Philip Schaff àti Henry Wace, tí ńọ́mbà ìwé tẹ̀lé
Easton	Burton Scott Easton, *The Apostolic Tradition of Hippolytus* (1934)
A.D.	*Anno Domini*, ní ọdún Olúwa wa
c.	*circa*, ní nǹkan bí

Àtúnṣe ìkẹyìn: 10 Oṣù Ọ̀wàrà 2026

Àkíyèsí Ìparí

1 Michael Andrews, "How to Address Church Officials, Bishops, Priests," *Adoremus Bulletin*, 15 Oṣù Ògún 2009, https://adoremus.org/2009/08/how-to-address-church-officials-bishops-priests/. Ojú ìwé náà sọ pé: "Àwọn ọ̀nà ìpè tí a ń lò ní United States fún ìkọ̀wéránṣẹ́ àti fún ọ̀rọ̀ sísọ wà nísàlẹ̀ yìí, pẹ̀lú àwọn àdírẹ́sì ìfìwéránṣẹ́ kan ti àwọn olóyè Ìjọ." (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì)

2 Póòpù Francis, *Veritatis Gaudium*, Òfin Aposteli lórí Àwọn Yunifásítì àti Ẹ̀ka Ẹ̀kọ́ Ìjọ (8 Oṣù Ọ̀pẹ̀ 2017), àpilẹ̀kọ 51: "A lè fúnni ní Oyè Dókítà ọlá nítorí ìtóye pàtàkì nínú ìmọ̀ tàbí nínú àṣà ní gbígbé àwọn ẹ̀kọ́ ìmọ̀ Ìjọ lárugẹ" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html.

3 Wheaton Archives & Special Collections, "Billy Graham Resources," Wheaton College, a wò ó ní 10 Oṣù Ọ̀wàrà 2026: "Graham wọ Wheaton ní ọdún 1940, ó sì jáde ní ọdún 1943 pẹ̀lú oyè BA nínú ẹ̀kọ́ nípa ènìyàn (anthropology)" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://www.wheaton.edu/about-wheaton/museums-library-and-collections/wheaton-archives-and-special-collections/research/billy-graham-resources.

4 Wheaton Archives & Special Collections, "Select Chronology," The Evangelism & Missions Archives, Wheaton College, àtúnṣe ìkẹyìn 2 Oṣù Òkúdu 2026: "Ayẹyẹ ìkẹ́kọ̀ọ́jáde King's College, ó gba oyè ọlá Doctor of Divinity" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), New Castle, DE, 7 Oṣù Òkúdu 1948, https://www.wheaton.edu/__data/assets/file/0013/30370/Chronology-1934-2018.pdf.

5 David Van Biema, "Dr. Billy Graham: A Purposeful Life, An Indelible Legacy," *Guideposts*, [2018?], a wò ó ní 10 Oṣù Ọ̀wàrà 2026: "Ẹni Ọ̀wọ̀ Dókítà Billy Graham, ẹni tí ó ṣeé ṣe kí ó jẹ́ aṣáájú èsìn tí ó ní ipa jùlọ, tí a sì bọ̀wọ̀ fún jùlọ ní ọ̀rúndún ogún, kú ní 21 Oṣù Èrèlè, ní ẹni ọdún 99" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://guideposts.org/articles/prayer/inspirational-prayers/dr-billy-graham-a-purposeful-life-an-indelible-legacy/. Ẹ wo pẹ̀lú Blake Killingsworth, "DBU Celebrates the Life of Billy Graham," Dallas Baptist University, 21 Oṣù Èrèlè 2018: "DBU fún Dr. Billy Graham ní oyè dókítà ọlá rẹ̀ àkọ́kọ́ níbi ayẹyẹ pàtàkì kan tí a ṣe ní ọgbà DBU" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://www.dbu.edu/news/2018/02/dbu-celebrates-the-life-of-billy-graham.html; Erin Branham, "A Personal Memory of Dr. Billy Graham," BRIGHT-FM, 21 Oṣù Èrèlè 2018: "Dr. Graham pe ọ̀pọ̀lọpọ̀ mílíọ̀nù ènìyàn láti bá Jesu pàdé ní ọ̀nà ti ara ẹni" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://www.brightfm.com/shine/shine-daily/a-personal-memory-of-dr-billy-graham/; àti Frank J. Beard, "Reflections on the life of Rev. Dr. Billy Graham," Illinois Great Rivers Conference, The United Methodist Church, 1 Oṣù Ẹrẹ̀nà 2018: "Dr. Graham gba ọ̀pọ̀lọpọ̀ àmì ẹyẹ, oyè ọlá, àti ìwé ìyìn nígbà ayé rẹ̀ gígùn ti ọdún 99" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://igrc-www.brtsite.com/blogpostsdetail/11047520.

6 "Author Biography," Plymouth Brethren & Other Ministries: "Bí ẹ̀kọ́ rẹ̀ tilẹ̀ dópin ní ilé ẹ̀kọ́ alákọ̀ọ́bẹ̀rẹ̀..." (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì); "Wheaton College fún un ní oyè ọlá Litt.D. ní ọdún 1930, Bob Jones University sì fún un ní oyè ọlá D.D. ní ọdún 1942" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://plymouthbrethren.org/node/5488.

7 "The G. Campbell Morgan Collection," Learning Commons, Chicago Theological Seminary: "Morgan gba oyè Doctor of Divinity rẹ̀ láti Chicago Theological Seminary ní ọdún 1902" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://ctslibrary.org/collections/Campbell_Morgan/intro.html.

8 Robert P. Muhlbach, "Billy Sunday, Evangelist," *Baseball Research Journal* (Society for American Baseball Research), 1980: Sunday "gba ọ̀pọ̀lọpọ̀ oyè ọlá doctor of divinity" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://sabr.org/journal/article/billy-sunday-evangelist/.

9 University of Hong Kong, Honorary Graduates, "The Rt. Rev. Ronald Owen Hall": "Dókítà nínú Ẹ̀kọ́ Ìmọ̀ Ọlọ́run *honoris causa*" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), Ayẹyẹ Ìkẹ́kọ̀ọ́jáde 64th, 1965, https://www4.hku.hk/hongrads/citations/mc-ma-ronald-owen-hall-the-rt-rev-ronald-owen-hall.

10 Gabriel Sewell, "Graduation week, celebrating Honorands: Great thinkers and writers," University of St Andrews Special Collections: "St Andrews fún Clive Staples Lewis ní oyè ọlá Doctor of Divinity ní Oṣù Òkúdu 1946" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://university-collections.wp.st-andrews.ac.uk/?p=11658.

11 "A.W. Tozer & Wheaton College," Wheaton College Special Collections, 27 Oṣù Èrèlè 2012: "Wheaton College bu ọlá fún Tozer pẹ̀lú oyè dókítà ọlá (LLD) ní ọdún 1950" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì); "Houghton College fún un ní oyè ọlá LLD ní ọdún méjì lẹ́yìn náà" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://lib-scblog3.wheaton.edu/?p=5051.

12 University of Hong Kong, Honorary Graduates, "The Reverend Mother Teresa": "Dókítà nínú Ẹ̀kọ́ Ìmọ̀ Àwùjọ *honoris causa*" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), Ayẹyẹ Ìkẹ́kọ̀ọ́jáde 146th, 1993, https://www4.hku.hk/hongrads/graduates/m-c-o-m-o-b-e-hon-d-d-hon-dr-med-mary-bojaxhiu-teresa-the-

reverend-mother-teresa. Bákan náà: *Duke of Edinburgh Is Installed as Chancellor of the University*, Anglia Television, 1977, East Anglian Film Archive, nọ́mbà 207990, tí ó ṣàkọsílẹ̀ rẹ̀ "bí ó ti ń gba oyè ọlá lọ́wọ́ Duke ní ọjọ́ náà" (a túmọ̀ rẹ̀ láti inú ọ̀rọ̀ Gẹ̀ẹ́sì), https://eafa.org.uk/work/?id=894726.

Gbogbo ẹsẹ Ìwé Mímọ́ ní èdè Yorùbá tí a fà yọ ní ojú ìwé yìí ni a mú láìyí ohunkóhun padà láti inú *Biblica® ní oore ọ̀fẹ́ láti lo Bíbélì Mímọ́ ní Èdè Yorùbá Òde-Òní™*. Orísun: ebible.org/yor. Àmì mẹ́ta (...) ń fi ibi tí a ti fo apá kan sílẹ̀ hàn.

Biblica® ní oore ọ̀fẹ́ láti lo Bíbélì Mímọ́ ní Èdè Yorùbá Òde-Òní™ Ẹ̀tọ́ àdàkọ © 2009, 2017 Biblica, Inc. Biblica® Open Yoruba Contemporary Bible™ Copyright © 2009, 2017 by Biblica, Inc. "Biblica" ni àmì ìdámọ̀ tí Biblica, Inc. fi sílẹ̀ ní United States Patent àti ní ilé iṣẹ́ tí wọ́n ti ń fúnni ní àmì ìdámọ̀. Gba àṣẹ kí o tó lòó. "Biblica" is a trademark registered in the United States Patent and Trademark Office by Biblica, Inc. Used with permission.

A ṣe àgbékalẹ̀ iṣẹ́ yìí lábẹ́ àkóso ti Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA). Láti rí ẹ̀dà ìwé àṣẹ, lọ sí http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0 tàbí kí o kọ lẹ́tà ránṣẹ́ sí Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

This work is made available under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA). To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0 or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.